

Wprowadzenie

Książka *Nauczyciel wczesnej edukacji – konteksty rozwijania kompetencji* jest już dziesiątą w cyklu *Nauczyciel wczesnej edukacji w badaniach i praktyce edukacyjnej*. Cykl publikowany jest pod redakcją pracowników Katedry Pedagogiki Przedszkolnej i Wczesnoszkolnej Uniwersytetu Łódzkiego. Każdy kolejny tom podejmuje nowy ważny problem, dotyczący podmiotu badań – nauczyciela wczesnej edukacji. Pokazuje także, że systematyczny namysł oraz refleksja nad kondycją zawodową tych nauczycieli jest po prostu koniecznością.

Niniejszy tom to rozważania wokół kompetencji tej właśnie grupy zawodowej. Przedstawiciele kilkunastu ośrodków naukowych debatują nad tożsamością i profesjonalizacją specjalistów wczesnej edukacji. Wielokrotnie stawiają pytania o to, jakie i jak zaawansowane w rozwoju są kompetencje zawodowe nauczycieli wczesnej edukacji? Na czym polega swoistość tego zawodu i tych kompetencji? Jak określić logikę rozwoju tych kompetencji? Jak wspomagać nauczyciela w jego rozwoju zawodowym?

Nasza dzisiejsza wiedza o byciu nauczycielem skłania do stawiania nowych pytań, a nie nowych odpowiedzi na stare pytania. Autorzy artykułów, stawiając zatem pytania, nie tylko szukają na nie odpowiedzi, ale także skłaniają do krytycznego namysłu.

Pracę każdego nauczyciela charakteryzuje niepowtarzalność, dlatego kompetencje, których ona wymaga nigdy nie są zamknięte, wciąż są niewystarczające i wymagają zmian, dostosowania do nowych warunków i nowych potrzeb. Nauczyciel, wchodząc w interakcje z uczniami, za każdym razem odnajduje się w sytuacji nowej, nieznannej z wcześniejszych doświadczeń. Wymaga to otwartości na nowość i elastyczności w działaniu.

Nauczyciel w procesie edukacyjnym wywiera wpływ na uczniów nie tylko za pomocą wyuczonych technik działania, ale całą swoją osobą, gestem, słowem, zachowaniem, tym, kim jest. Przygotowanie nauczyciela do zawodu musi być zatem całościowe. Musi rozwijać nie tylko umiejętności zawodowe, ale bycie osobą. W polskiej rzeczywistości edukacyjnej

z tym jest największy problem. Koncepcje kształcenia nauczycieli wczesnej edukacji odwołują się do pewnego wzorca, jakim ten nauczyciel ma być, nie zaś do tego, jakim się staje w procesie rozwoju. Stąd szczególna rola kształcenia nie tylko przygotowującego do zawodu, ale także wspomagającego rozwój w zawodzie – przechodzenie od pedagogicznej odtwórczości do twórczości, dochodzenie do profesjonalnego mistrzostwa. Z tego powodu w dyskursie pedagogicznym obok kwalifikacji nauczycieli małych dzieci coraz więcej miejsca zajmuje problem jego kompetencji.

Struktura monografii obejmuje 13 artykułów, w których motywem przewodnim stały się kompetencje nauczycieli wczesnej edukacji.

Tom otwiera artykuł **Wiesławy Leżańskiej** pt. *Staż zawodowy nauczyciela wczesnoszkolnego przestrzenią rozwijania kompetencji*. Autorka podejmuje w nim zaniedbany temat stażu zawodowego początkującego nauczyciela. Rozważa go w trzech aspektach: startu i adaptacji w zawodzie; profesjonalnego rozwoju nauczycieli oraz kształtowania kompetencji zawodowych. Autorka stawia tezę, że staż zawodowy to kolejny etap kształcenia w rozwoju zawodowym nauczycieli i wymaga on naprawy strategicznej i programowej. W związku z postawioną tezą stawia ważne pytania dotyczące rozwiązań legislacyjnych i organizacyjnych stażu nauczycielskiego. Proponuje także kilka przykładowych rozwiązań w tym zakresie. Artykuł skłania do refleksji i twórczych poszukiwań w obszarze przedmiotu badań.

W podobnym nurcie poszukiwań, ale w zakresie nowych rozwiązań praktyki studenckiej, mieści się artykuł **Jolanty Bonar** pt. *Refleksyjna praktyka w procesie stawania się nauczycielem*. Główna teza prezentowanego artykułu odnosi się do przestrzeni wzajemnej edukacji, jaką mogą tworzyć nauczyciele, badacze i studenci w ramach refleksyjnej praktyki. Autorka stawia nowe, ważne pytania: jakie i w jaki sposób możemy rozwijać kompetencje zawodowe poprzez refleksyjną praktykę? oraz jakie jest miejsce tej praktyki na drodze stawania się nauczycielem?

Refleksyjnego pedagoga w praktyce prezentuje, na podstawie własnych badań *action research*, **Eстера Kucińska** w artykule pt. *Action Research – Refleksyjny pedagog w praktyce na podstawie systemu kształcenia studentów studiów magisterskich w Wielkiej Brytanii*. Autorka prezentuje, w jakim stopniu *action research* może pomóc studentowi, nauczycielowi stać się refleksyjnym pedagogiem. Prowadzenie tego typu badań pozwala nauczycielowi łatwiej zrozumieć zależność efektów nauczania od własnych działań i postaw. Autorka zwraca także uwagę na szczególnie cenne w angielskim systemie kształcenia nauczycieli rozwiązania. Absolwent studiów I stopnia ma obowiązek zdobyć doświadczenie w praktyce przed podjęciem studiów stopnia II. Obligatoryjny

staż na tym etapie rozwoju zawodowego pozwala skrócić studia II stopnia do dwóch semestrów i daje niezbędne kompetencje zawodowe.

Interesujące rozważania na temat roli epistemologicznej refleksji w kształtowaniu nauczycielskich przekonań dotyczących procesu edukacyjnego w szkole prowadzi **Dorota Zdybel** w artykule *Refleksja epistemologiczna jako narzędzie budowania własnego potencjału edukacyjnego przyszłych nauczycieli*. Refleksję epistemologiczną autorka przedstawia jako wymiar metapoznania. Artykuł znakomicie uzupełnia trzy pierwsze rozprawy, wyjaśniając, w oparciu o szeroką literaturę przedmiotu, znaczenie refleksji epistemologicznej w rozwoju zawodowym nauczyciela. Według autorki jest ona narzędziem samoobserwacji i autoanalizy, a tym samym służy budowaniu własnego potencjału edukacyjnego, weryfikowaniu na bieżąco własnej wiedzy i kompetencji.

Dorota Celińska-Mitał w artykule pt. *Praktyki pedagogiczne jako forma rozwijania kompetencji nauczycielskich w opinii studentów* przedstawia analizę wypowiedzi studentów oceniających organizację praktyk, ich zgodność z założeniami programowymi oraz przydatność z punktu widzenia aktualnych bądź planowanych potrzeb zawodowych. Wśród pozytywnych ocen studenckich uwagę zatrzymuje zestawienie najbardziej pożądanых cech praktykanta, jakich oczekiwano od nich w miejscu praktyk. Wiedza i umiejętności znalazły się na miejscu odległym, zaś na trzech pierwszych znajdujemy: „gotowość do współpracy, zaangażowanie i kulturę osobistą”. Potwierdzają się liczne opinie, które podkreślają ogromną potrzebę rozwijania kompetencji społecznych kandydatów do bycia nauczycielem.

O kompetencjach planistycznych nauczyciela czytamy w tekście **Janny Leek** pt. *Kompetencja planistyczna nauczycieli a praca w wielokulturowych klasach*. Rozważania autorki odnajdujemy w trzech obszarach: planowania, kompetencji planistycznych oraz specyfiki planowania w klasach wielokulturowych. Autorka przekonuje o zaletach planowania dla pracy nauczyciela i ucznia. Każdy plan nadaje kierunek działaniom i wprowadza ład organizacyjny. Dlatego posiadanie kompetencji planistycznych autorka uważa za niezbędne w wykształceniu nauczyciela.

Uczeń zdolny to temat, który zajmuje umysły pedagogów i psychologów od zamierzchłych czasów. W uczelniach amerykańskich, na wydziałach edukacji najbardziej znaczące katedry noszą nazwy Education for Gifted and Talented. Pierwsza dekada XXI w., nastawiona na szybki rozwój ekonomiczny, społeczny i kulturowy, przyniosła nową dyskusję w zakresie zdolności i ucznia zdolnego. Interesujący artykuł na ten właśnie temat prezentuje **Małgorzata Kwiatkowska-Góralczyk**. Autorka analizuje ważny problem kompetencji nauczyciela w pracy z uczniem zdolnym. Swoje rozważania opiera na bogatej literaturze polskich

pedagogów i psychologów. Z niepokojem podaje przykłady nauczycieli, dla których „uczeń zdolny to duży kłopot”. W interesujący sposób pisze o potrzebie rzeczywistych, a nie pozorowanych, zmian w praktyce nauczycielskiej już na poziomie wczesnej edukacji.

Do tych ważnych zmian wpisują się kompetencje informacyjno-medialne nauczycieli. *Czwarta rewolucja* w oświacie to nauczanie za pomocą technologii informacyjnej. Komunikat z badań na temat kompetencji informacyjno-medialnych nauczycieli wczesnoszkolnych przedstawia **Aleksandra Feliniak**. Badania przeprowadzone wśród łódzkich nauczycieli klas początkowych potwierdzają liczne badania prowadzone w innych regionach kraju. Nauczyciele zdecydowanie mają świadomość wartości mediów w procesie edukacyjnym, wiedzą też o tym, że posiadanie kompetencji informacyjno-medialnych jest im niezbędne, jeżeli chcą być partnerami swoich uczniów w tej dziedzinie. Niestety wiedza ta nie przekłada się na praktykę pedagogiczną. Nawet w najlepiej wyposażonych szkołach w nowoczesne środki dydaktyczne, ich wykorzystywanie nie jest na porządku dziennym.

Mirosław Kisiel w artykule *Nauczyciel edukacji wczesnoszkolnej przewodnikiem dziecka wkraczającego w świat muzyki* omawia kompetencje nauczyciela wczesnoszkolnego z perspektywy wychowania muzycznego. Na podstawie własnych badań Autor przekonuje o potrzebie kształcenia muzycznego studentów kierunków pedagogicznych. Badani nauczyciele dostrzegają bowiem braki w swoich kompetencjach muzycznych i postulują przejęcie edukacji muzycznej na poziomie edukacji wczesnoszkolnej przez specjalistów.

Kompetencje nauczyciela do kreowania przestrzeni estetycznej dziecka omawia **Magdalena Pawlak**. Główna teza Autorki brzmi: „nauczyciel, kreując wizualną przestrzeń estetyczną wokół dziecka, musi brać pod uwagę własne kompetencje oraz możliwości odbiorcze dziecka”. Z tego powodu w artykule czytamy o możliwościach percepcyjnych i twórczych dziecka, znajdujemy także bardzo interesujące wskazania artystyczno-pedagogiczne (poparte wieloma fotografiami) do urządzania przestrzeni estetycznej.

Samoocena i wartościowanie kompetencji nauczycieli-terapeutów w przestrzeni edukacyjnej uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi jest przedmiotem rozważań **Agnieszki Olechowskiej**. W swoim doniesieniu z badań Autorka odpowiada na pytania, jakimi profesjonalistami czują się badani nauczyciele-terapeuci oraz jakie kompetencje wskazują jako najważniejsze w pracy z uczniami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w różnych obszarach edukacyjnej przestrzeni.

Pytania na temat kompetencji kulturowych nauczyciela wczesnoszkolnego w artykule *Kultura masowa jako przestrzeń działania*

nauczyciela wczesnoszkolnego stawia **Alicja Matusz-Rzewska**. Artykuł to swoisty apel Autorki o to, by nauczyciele o dostatecznie rozwiniętych krytycznych kompetencjach kulturowych dostrzegali konieczność wchodzenia w dyskurs z kulturą popularną, w której, zdaniem Autorki, niezwykle mocno są zakorzenieni ich wychowankowie. „Zadaniem pedagogów jest zatem świadome i krytyczne współuczestniczenie w kulturze, która manipuluje, uwodzi, pochłania bez reszty”.

O rozwijaniu kompetencji zawodowych nauczycieli przedszkoli pisze **Anna Basińska**. W artykule *Nauczyciel – uczący się dorosły. Refleksje nauczycieli przedszkoli pracujących w oparciu o program Tablit* Autorka prezentuje wyniki ankiety ewaluacyjnej przeprowadzonej wśród nauczycieli przedszkoli, które przez dwa lata wraz z dziećmi testowały innowacyjny program wychowania przedszkolnego Tablit. Ten interesujący program powstał na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Nauczyciel w programie to inspirator, źródło wsparcia rozwojowego oraz organizator środowiska uczenia się. Wypowiedzi badanych nauczycielek potwierdzają tezę wielu badaczy, że „wprowadzanie zmian w edukacji należy rozpocząć od przekonania do nich nauczycieli”.

Tom zamyka artykuł **Dagny Czerwonki** pod tytułem *Kompetencje nauczyciela wczesnoszkolnego wobec oczekiwań XXI wieku*. Na zakończenie niezwykle interesujących rozważań wielu Autorów znajdujemy w nim niejako konkluzję, stwierdzenie, że „istnieje silna potrzeba na poszukiwanie nauczyciela nowej epoki, który potrafi sprostać nowym wyzwaniom edukacyjnym”. Teza, którą mogła postawić i stawiała każda epoka. Każda bowiem kreowała swój model nauczyciela i wyposażała go w określone kompetencje. Kim ma być nauczyciel podejmujący pracę z małym dzieckiem? To pytanie, które stawiano już w XIX w. Drogi poszukiwań ideału nauczyciela przedstawiane w licznych pracach pedagogów, psychologów i socjologów były bardzo interesujące, lecz zarazem różnorodne i często pozostające ze sobą w całkowitej sprzeczności. Ostatnie dziesięciolecie to wielorakie próby określenia kwalifikacji i kompetencji nauczycieli wczesniej edukacji. Praktyka kształcenia tych właśnie nauczycieli wykazuje współcześnie ogromne zróżnicowanie. Z dużym niepokojem patrzemy dzisiaj na próby obniżania kwalifikacji nauczycieli. Minister Edukacji Narodowej nie oczekuje od nauczycieli przedszkoli, klas początkowych i starszych klas szkoły podstawowej wykształcenia na poziomie magisterskim, wręcz przeciwnie, utrzymuje możliwość łatwego zdobywania uproszczonych wymagań kwalifikacyjnych w postaci kursów. Wracamy do lat czterdziestych i pięćdziesiątych XX w., ale wówczas kształcenie kursowe usprawiedliwiała sytuacja społeczna kraju. Czym wytłumaczyć dzisiejsze działania polityków oświatowych?